

סיכומי הדף - הידומי

רבי יהושע בן קרח אומר: כל הלומד תורה זאינו חוזר עליה - דומה לאדם שזורע ואינו קוצר. פנחס צפ

מסכת ברכות יז - כג

דף יז

עוד סגנוני תפילות שהיו האמוראים אומרים לאחר תפילתם, [ואחת מהן היא: אלהי נצור לשוני מרע ושפתותי מדבר מרמה ולמקללי נפשי תדום ונפשי כעפר לכל תהיה, וכו']

- דברי רב ששת בתעניות: שמיעו של החלב של התענית יעלה במקום החלבים של הקרבנות.

- דברי רבי יוחנן בסיום ספר איוב: סוף אדם למות, וסוף בהמה לשחיטה, והכל למיתה הם עומדים. אשרי מי שגדל בתורה וכו'.

- **מרגלא בפומיה:** דר"מ: גמור בכל לבבך ובכל נפשך לדעת את דרכי, וכו'.

דרכנן דיכונה: אני בריה וחברי בריה, אני מלאכתי בעיר וכו'.

דאביי: לעולם יהא אדם ערום ביראה, מענה רך ומשיב חימה, וכו'.

דרבא: תכלית חכמה תשובה ומעשים טובים, שכל טוב רק לעושים לשמה, וכו'.

דרב: לא כעולם הזה העולם הבא, העולם הבא אין בו לא אכילה וכו'.

- גדולה הבטחה שהבטיח הקדוש ברוך הוא לנשים (שאננות ובטוחות בעוה"ב) יותר מן האנשים,

- נשים זכיון בהבאת בניהם לת"ת, ובזכות תורת בעליהן שהם נותנות רשות ללמוד בריחוק מקום.

- דברי פרידה של האמוראים שהיו אומרים זל"ז. (עולמך בחייך, אלופינו מסובלים וגו')

- שמעו אלי **'אבירי לב'** **'הרהוקים מצדקה'**: העולם ניזון בצדקה וצדיקים בורעי; העולם ניזון בזכות הצדיק, והצדיק עצמו אפי' בזכות עצמו אינו ניזון, (כר' חנינא), ו"א שאבירי לב היינו 'גובאי' טפשאי, שלא נתגיררו אפי' שרואים בכבודם של ישראל פעמיים בשנה.

ת"ח מותרים שלא לעשות מלאכה בט"ב, אפי' כשנהגו לעשות, האם מותר להחזיק עצמו לת"ח?

חכמים יכולים לסבור שאין להחזיק עצמו לת"ח בזה, דכיון דכולם לא עושים מיחזי כיהורא, ולא דמי לק"ש שאמרו שאין להחזיק עצמו לת"ת, דהתם כולם קוראים.

ורשב"ג יכול לסבור שמותר להחזיק עצמו לת"ח בזה, דיש לתלות דאין לו מלאכה, ולכן הוא מתבטל, ולא דמי לק"ש.

פרק שלישי

דף יח

מהו דין אונו?

מי שמתו מוטל לפניו, או שמוטל עליו לקבורו אפי' שאינו בפניו (לרב אשי). - פטור מכל מצות האמורות בתורה, ואינו מברך ולא מזמן, ואסור בבשר ויין, ובשבת אין אנינות, ונחלקו ת"ק ורשב"ג רק לגבי תשיש המיטה בשבת, (והשמעו מת בעלמא, ג"כ פטור מכל המצוות, אם לא שהם שנים, או לכן עזאי כשהם בספינה שלא חוששים לעכברים).

עיוני הדף

דף יז

האם מותר לענות קדיש וקדושה ואמן, באמצע התחנונים שבסוף התפילה?

יש בזה כמה דרגות:
לפני שאמר 'היו לרצון', (במקום שנהגו לאומרו מיד אחר התפילה, וכן יש לנהוג), אסור להפסיק בשום דבר כיון שהוא חלק מהתפילה,
אבל באמצע תחנונים תלוי הדבר:
 אם אינו רגיל לאומרם תמיד, מותר להספיק באמצע לענות להכל,
 ואם רגיל לאומרם תמיד, אין לו להפסיק אלא כדרך שמפסיק בק"ש וברכותיה, (קדיש קדושה, ברכו, וי"א לאמן של האל הקדוש ושל שומע תפילה), אבל עדיף לקצר ולגמור לפני שהוא עונה. וכ"פ השו"ע ס' קב ס"א.

האם מותר לאונן להחמיר על עצמו ולברך לפני אכילתו?

שי' רש"י: שכל פטורו הוא מחמת טירדת הקבורה, ולכן אם רצה להחמיר מותר,
שי' ר"ת: שאין להחמיר, אבל אם יש אחר שמוטל עליו לטפל בקבורה יכול לברך,
שי' הרא"ש והרמב"ם: שלא פלוג, וכל הקרובים אוננים, ואין להם לברך,
וכ"פ השו"ע או"ח ס' עא' (ושם הוסיף שאם מברך כשי אחר המטפל בקבורה, אין מוחים בידו, ועי' מ"א), וביו"ד ס' שמא', מיהו אם נמסר המת לחבורה העוסקת בקבורתו בטלה דין האנינות, כדפסק השו"ע שם ס"ג.

האם חלים דיני אבילות בזמן האנינות?

בגמ' אמרו דאיכא בנייהו בין ת"ק לרשב"ג (לגבי אנינות בשבת), תשיש המיטה, ונחלקו הראשונים בביאור הגמ',
שי' רש"י הרמב"ם: המחלוקת היא האם אבל חייב או לא בחיוב עונה בשבת אנינות או לא, ומשמע מזה שבחול לכו"ע אין איסור תשיש, ומשמע א"כ שאין דיני אבילות בזמן האנינות, **ושי' התוס'** (מ"ק כג) דאמנם אין דיני אבילות בזמן האנינות, אבל איכא איסור תשיש משום קלות ראש,

דבר העורך

בגמ' דף יז: נשים במאי זכיון וכו'.
כתב בספר יד מרדכי להגה"צ ר' מרדכי רוטנברג זצ"ל הי"ד (ע' קסו) לבאר:

אני מפרש מאמרו של ר' חנניא בן עקשיא, רצה הקדוש ברוך הוא לזכות את ישראל לפיכך הרבה להם תורה ומצות: זכיה זו לשון נצחון היא, כמו שאמר ר' אלעזר בן עזריה (סופ"ק דברכות) ולא זכיתי שתאמר יציאת מצרים בלילות, ולא זכיתי לא נצחתי הוא כמבואר במפרשי המשנה שם, וכוונת ר' חנניא בן עקשיא הוא, שרצה הקדוש ברוך הוא ליתן לישראל הנצחון על יצרם הרע לפיכך הרבה להם תורה ומצות שהם האמצעים המובחרים ללחום בהם נגד יצרם ולנצח אותם, ושפיר מייתי ראי' מקרא דישעיהו, ד' חפץ למען צדקו יגדיל תורה ויאדיר: חפץ ד' שיצדק האדם ולא יתפתה אחר יצרו ונתן כלי זיינו בידו היא התורה שהיא הפטיש שמפוצץ סלע להסיר את לב האבן מקרבם.

ועל דרך זה אמרתי לפרש דברי הש"ס (ברכות י"ז) א"ל רב לר' חייא נשים במאי זכיון, באקרויי בנייהו לבי כנישתא ובאתנווי גברייהו בי רבנן ונטרין לגברייהו עד דאתו מבי רבנן ע"כ. וכבר הקשו על זה דמאי שאלה היא זו במאי זכיון וכי אין להן מצות המחיות אותן והלא הן חייבות בכל מצות עשה שלא הזמן גרמא, ובכל מצות לא תעשה. וע"פ דרכנו יבואר היטב דהאי זכיון לאו לשון זכיה בשכר היא אלא לשון ניצוח, ושאלת רב היא הואיל דעיקר הסט והכלי זיין נגד היצר הרע הוא הלימוד ועסק בתורה, אם כן הנשים דאין להן מצוה זו של לימוד התורה במה יזכו כלומר ניצחו את יצרן, והתשובה על זה היא באקרויי בנייהו לבי כנישתא ובאתנווי גברייהו בי רבנן וכו' אף על פי שהן בעצמן אין להן מצות תלמוד תורה, מה שמסייעות את בנייהן ובעליהן ללמוד תורה נחשב להן כאילו עסקו בתורה לנצוח את יצרן עכ"ד ודפח"ח.

מספר דף על דף

החידוץ

כיצד יתכן שהמדבר בין הפרקים חייב מיתה?

תשובה לחידון סג"ל וחקו"ט: רוכב על הבהמה, יחזיר הבהמה שלשה פסיעות לאחריה, ועולה לו כאלו פוסע בעצמו [רמ"א או"ח ס' צד ס' ה']

שי הרמב"ן: דהמחלוקת היא לענין איסור דת"ק סבר דגם בשבת דאיסורא איכא, ובחול דכו"ע איכא איסורא, והיינו משום שחלים דיני אבילות בזמן האנינות, (ורק נעילת הסנדל וכפיית המיטה לא חייבהו כדי שלא להטריד אותו בהכנות הקבורה), וכ"פ השו"ע ס' שמא" ס"א,

דף יח

האם מותר לאחוז ס"ת בד"א של מת בלי לקרות בו?

יש בזה סתירה בדברי השו"ע,
דבס' רפב ס"ד כתב: לא יאחוז אדם ס"ת ויכנס בו לבית הקברות, ולא יקרא בו עד שירחיק ד' אמות מהמת או מבית הקברות, ומשמע דיש איסור לאחוז בו אפ"ל אם אינו קורא בו,
ומאיידך בס' שש"ז ס"ג כתב: לא יהלך בבית הקברות או בתוך ד' אמות של מת או של קבר וספר תורה בזרועו ויקרא בו או יתפלל, ומשמע שכל האיסור לאחוז בס"ת היינו רק אם הוא קורא בו,
וכבר עמד בסתירה זו הנוב"י או"ח מה"ת ס' קט', והביא שם שהר"ן כתב לדחות את המנהג להוציא ס"ת על הקברים כדי לעורר רחמים, אך שם בחידושי אנשי שם רמז לדברי הזוהר פ' ויחי ובפ' אחרי, דמשמע שם דמוציאין ס"ת לבית הקברות, וע"ז כ' הנוב"י בדברי הזוהר אמורים דווקא אם אין בס"ת שום חסר או יתר, וכיון שאנן לא בקאינן בחסרות ויתרות, ח"ו להוציא ס"ת על הקברים דהרי בזוהר גופיה מבואר שאם הס"ת חסר עונשו גדול להוציאו.

האם יש משום 'לועג לרש' בלובש ציציות בבה"ק?

בגמ' מבואר דאיכא איסור ללכת עם תפילין בראשו, ומסופר עוד דהוה קשדיא תכלתא דרבי יונתן, א"ל רבי חייא: **דלייה,** כדי שלא יאמרו למחר באין אצלנו ועכשיו מחרפין אותנו,
ודייק מהו ר' יונה דמשמע דווקא אם הציציות נגררים על הקברים הוא דאסור הלא"ה אין איסור, וצ"ב מ"ש מתפילין, וביאר דשאני ציצית שהוא מלבושו וא"א להורידו, לכן אין בזה משום 'לועג לרש', וכתב דלפ"ז כ"ז דווקא בטליתות שלהם שהיו מטילים ציציות על מלבושם, אבל בטליתות דידן שהם מיוחדים למצוה, הדרין לאסור,
מיהו כתב ב"י (ס' כג) דכ"ז רק אם הטלית מגולה אבל אם הוא תחת בגדיו אין איסור, דכל איסורא דלועג לרש הוא רק המצוה מגולה, וכלשון הגמ' תפילין בראשו, (ולא אמרו תפילין בזרועו, משום דהוא מכוסה). ועפ"ז פסק בשו"ע שם ס"א שמי שנכנס לבה"ק או שנמצא סמוך למת צריך לכסות את ציציותיו.

האם בבית הקברות יש איסור של לועג לרש אפ"ל כשאינו בתוך ד"א של מת?

כתב השו"ע ס' מה" ס"א, אסור ליכנס בבית הקברות או בתוך ארבע אמות של מת, ותפילין בראשו,
ובביה"ל הביא ג' שיטות:

הב"ח סובר דבית הקברות נמי רק תוך ד"א לקבר הוא דאסור, הא חוץ לד"א של קבר מותר, ואע"פ שעומד באמצע בה"ק, (וכ"מ בב"י ס' כג' דבה"ק לאו דווקא) **הט"ז** פירש דמדינא אין איסור כ"א תוך ד"א לקבר, רק שהטור החמיר משום גדר אפ"ל חוץ לד"א של קבר, כל שעומד בבה"ק,
המ"א פירש דתוך ד"א של בה"ק נמי אסור מדינא, (אפ"ל שאין שם קבר), ועי' בביה"ל.

דף יט

האם מפסיקים באמצע הספדים כדי לומר ק"ש והתפלל?

דעת הרמב"ן שלענין תפילה אין מפסיקים, ורק לענין ק"ש מפסיקים, (ע"י שנשמטים אחד אחד),
דעת השו"ע ס' עב' ס"ג דבין לענין תפילה ובין לענין ק"ש מפסיקים,
וכתב המ"ב שם סקט"ו דלענין הספד יש לסמוך להקל כהרמב"ן,

המוצא כלאים בבגד חבירו בשוק האם חייב להודיעו, או שמא כבוד הבריות עדיף?

בגמ' אסיקו דבשב ואל תעשה כבוד הבריות עדיף, וקום ועשה אין חכמה ואין תבונה לנגד ה', וכאן הלוא המוצא הוא בשב ואל תעשה, ואילו הלושב הוא בקום ועשה,
ונחלקו בזה הרא"ש והרמב"ם בגרסת הגמ', **דהרמב"ם** גורס 'המוצא כלאים בחבירו' ומשמע דגם זה נחשב לקום ועשה, ואילו הרא"ש גורס כגירסת דידן, 'המוצא כלאים בבגדו' ומשמע דבבגד חבירו אינו חייב להודיעו, דחשיב שב ואל תעשה, (ובכזה נחלקו ב' תי' התוס' בשבועות ל: ע"ש),
ויוצא בזה נ"מ גדולה, אם חייבים להודיעו למאן דהו שעובר עבירה במקום כבוד הבריות, (ועי' בנוב"י מהדו"ק ס' לה' שדן בזה לענין אם חייב הבעל להודיע לבעל שאשתו אסורה עליו במקום כבוד הבריות)
השו"ע ס' שג' ס"א פסק כהרמב"ם, ואילו הרמ"א שם פסק כהרא"ש.

דף כ

האם נשים פטורות לגמרי מק"ש:

בגמ' אמרו ע"ז מהו דתימא הואיל ואית קבלת עול מלכות שמים, קמ"ל,
וחידש הב"ח דהביאור בגמ' דלעולם חייבות הם לקבל עול מלכות שמים רק שלא חייבו אותם בגלל לומר את כל פרשות ק"ש, וסיים דלפ"ז יש להורות לנשים לומר בכל יום פסוק ראשון דק"ש,
אכן השו"ע ס' ע' ס"א כתב כן בלשון 'נכון שיקבלו וכו', ומשמע דמים הצד פטורים, וכן הביא המ"ב ס"ד שרוב האחרונים חולקים על הב"ח.

האם מותר לאכול בנכחות המת?

אסור לאכול לפני המת, לכן אם אפשר ילך לבית אחר, ואם א"א יעשה מחיצה ואם א"א יחזיר את פניו,

מהו דינא ד'לועג לרש חרף עשהו'?

אסור להראות בתוך ד"א של מת שמקיים מצוה כל שהיא, וכמו כן אם רואה מת חייב ללוותו, ויש שכר גדול ע"ז.

- נושאי המטה וחלופיהן פטורים מק"ש רק אם המטה צריך להם.
 - המוליך עצמות וס"ת על גבי חמור, לא יתנם למטה ממנו, [מנהג בזיון], וכשיש חשש לסטים מותר,
 - צדיקים אפ"ל במיתתם קרויים חיים, ומתבוננים שימותו, ושבים בתשובה, ורשעים קרויים מתים, כי לא מתבוננים על מיתתם.
 - בניהו בן יהודע היה גדול בדורו, י"א שטבל בשלג, וי"א שלמד תורת כהנים ביום א'.
 - המתים יודעים מאורעותיהם של החיים,
ויעיד על כך: מעשה דאבות **חסיד** ששמע את ב' הריבות שהודיעו מתי תהיה גשם ומתי לא, עד שפסקו מלדבר כי שמעו שדבריהם נשמע בין החיים,
 וכן **אושפיכניה דזעירי** שבקשה שיביאו חל עם פלוגית שהולכת למות,
 וכן **אבוה דשמואל** שהודיע לשמואל שהוא הולך למות, וידע נמי שהוא ששמואל חשוב, וכן הקב"ה שאמר **למשה** להודיע לאבות שקיים את הבטחתו, **וימזה** הוכיחו דידעי אפ"ל בצערא דאחרוני, וכ"ש שמרגישים בצער גופם, ורימה אצלם הוא כמחט בבשר החי.

דף יט

- המת לא יודע / לא אכפת לו, ממה שמספרים עליו, חוץ מת"ח שה' תובע את כבודם ומוריד לגהנום את המספר אחריו.
 - ת"ח שעבר עבירה בלילה – בדברים שבגופו, ודאי עשה תשובה, אבל בממון בעינן שיחזיר מה שלקח.
 - בכמה מקומות מצינו שנידו על כבוד הרב: **עקיבא בן מהללאל** שאמר של שמעיה ואבטליון שהשקו מי המרים לגיורת כמותם, (ור"י סבר שלא נידוהו), **אלעזר בן חנן** שפקפק בנשילת ידים, רצו לנדות **חוני המעגל** שהגיס דעתו כלפי מעלה, **תודוס** שהנהיג לאכול גדי מקולס בליל פסח, ר' **אליעזר** על שלא קיבל את פסק החכמים על תנורו של עכנאי.
 - אין מוציאין את המת סמוך לקריאת שמע, ואם התחילו אין מפסיקין, ולאדם חשוב מותר.
 - **בחזרתם מן הקבורה,** מי שיכול להספיק לומר פסוק ראשון דק"ש לפני שיגיע לשורה חייב לאומרו וא"ל אינו חייב.
 - אין לומר דברים שפותחים פה לשטן (כגון הרבה חטאתי ולא נפרעתי כלום...)
 - **העומדים בשורה:** שורה הראוה פנימה – פטורה, ושאינה רואה פנימה – חייבת, ולרבי יהודה תלוי אם בא מחמת האבל שאז פטור, או שבא לראות את המעמד שאז חייב.

מתי כבוד הבריות דוחה ל"ת ומתי לא?

כבוד הבריות דוחה לא תעשה, בשב ואל תעשה (כגון שלא מל את בנו או שאינו שוחט את פסחו כדי לקבור מת מצוה), ולא בקום ועשה (כגון לובש כלאים בשוק), אבל איסור דרבנן (אף שיש בו לאו דלא תסור) דוחה אפ"ל בקום ועשה, (כגון טלטול מוקצה לקנה עצמו)
 - התירו ללוות האבל בבית הפרס, וכן לדלג על ארונות לכבוד מלכים, (דרוב ארונות יש להם פותח טפח, ולא גזרו אטו ארונות שאין בהם פותח טפח)

דף כ

- דורות הראשונים שמסרו נפשם על קדושת שמו, היה להם יותר ניסים מדורות אחרונים אף שהיה באחרונים ריבוי תורה.
 - רב גידל היה יושב בשערי המקוה, ולא חשש מיצה"ר, כי הנשים בעיניו כקאקי חורלי,
 - ר'יו"ח ג"כ ישב, ולא פחד מעין הרע, כי בני יוסף לא שלטא עלייהו עין הרעה, [עולי עין, כדגים שהים מכסה אותם, שיוסף לא זן את עצמו מדבר שאינו שלח]
 - **נשים ועבדים:** פטורין מקריאת שמע ומן התפילין. [זמן גרמא] וחייבין בתפילה [רחמי ניהו] ובמזוזה ובברכת המזון. [לא היו זמן גרמא], וקטנים דינם כנשים, [ע' בעיונים]

האם נשים חייבות בקידוש?

לאביי מדרבנן, לרבא: מה"ת, [ההיקש דזכור ושמור].

- ספק אי אשה חייבת מה"ת או מדרבנן בברכהמ"ו, ונ"מ אם יכולה להוציא איש שאכל כדי שביעה, (דאם לא אכל כדי שביעה ודאי יכולה להוציא אותו)

למה ה' נושא פנים לישראל על אף שאמר 'כי לא ישא פנים'?

כי הם מחזירים לברך ברכהמ"א אפ"ל מכזית / כביצה אף שאינם חייבים מה"ת אלא בכדי שביעה.

מה אסור ומה מותר לבעל קרי?

ברכות שהם דרבנן, אבל ק"ש וברכהמ"מ מהרהר, ולר"י מברך כל הברכות [דהוו כמו הלכות ד"א, אף שהוא אסור בד"ת]

האם הוא יד"ח במה שמהרהר ק"ש ברכהמ"מ? (הרהור כדיבור או לא)

לרבינא, יוצא, ואין איסור אלא דומיא דסיני שהיה דיבור ממש, (שומע כעונה) **לרב חסדא** אינו יוצא, והא דמהרהר בכל זאת משום דהוו מה"ת.

דף כא

- ברכת המזון מה"ת [ואכלת ושבעת וברכת]

ברכת התורה מה"ת (כי שם ה' אקרא הבר גלד לאלהינו)

א"א ללמוד זמ"ז לחייב ברכה לפני האכילה, וברכה לאחר לימוד תורה, כי חיוב ברכה"מ הוא על הנאה הגוף, וחיוב ברכת התורה הוא על קיום המצוה.

מה הדין כשספק אם קרא קריאת שמע?

לר"א חזון וקורא [ק"ש מה"ת]

לשמאל אינו חוזר, [ק"ש דרבנן, ובשכך ובקומך בד"ת כתיב]

ספק אמר אמת ויציב, (ספק אם הזכיר 'צייאת מצרים'), לשמואל חזון וקורא. [דאורייתא].

מתי מותר לחזור להתפלל ומתי אסור?

יש ד' מימרות בענין לחזור על תפילה בספק / ודאי התפלל.

ר"א: מספק א"א לחזור ולהתפלל,

ר"יו"ח: לואי שיתפלל אדם כל היום,

ר"י: אם נזכר באמצע תפילתו שכבר התפלל צריך להפסיק באמצע,

ר"י: אם ודאי התפלל ומצא ציבור שמתפללים מותר לו לחזור ולהתפלל, רק אם יכול לחדש בה דבר. [וע"ל בעיונים]

הנכנס לבית הכנסת ומצא צבור שמתפללים, האם יכול להתחיל להתפלל?

אם א"י לגמור עד שלא יגיע הש"צ לקדושה לריב"ל לא יתחיל, [דאסור לומר את הקדושה לבד, ונקדשתי בתוך העדתי] ולר"ה יתחיל, [דיכול לומר את הקדושה לבד]. ולכו"ע אסור להתחיל אא"כ יכול לגמור עד שלא יגיע הש"צ למודים [כדי שישחה עימהם].

באמצע העמידה: י"א שמותר להפסיק לאי"ח, ואין הלכה כמותו.

ר"י אינו דורש סמוכים ככה"ת, ורק במשנה תורה דורש.

והודעת לבניך ולבני בניך, וכתבי יום אשר עמדת וגו', - כל המלמד בנו תורה כאילו קבלה מהר חורב.

מכשפה בסקילה [סמוכים לשוכב עם בהמה / מאוב וידועני שיצאו מן הכלל]

אנוסת ומפותת אביו, לר"א מותרת לר"י אסורה, [סמוכים לאשת אביו]

הטמא בטומאה חמורה ובטומאה קלה, האם יכול לטבול מיהיה לטומאה הקלה?

המקרה הוא: זב שראה קרי, או משמשת שראתה דם.

לחכמים: כן לר"י: לא

דף כב

האם בעלי קרי מותרים בדברי תורה?

לת"ק אסור בכל, [והודעת לבניך, לימודה כנתינתה, מה נתינתה באימה אף לימודה באימה]

לרבי יוסי רק משנה אסור,

לרבי יונתן בן יוסף ור"מ: רק גמרא (גר"ש"י: מדרש) אסור, [כי יש הרבה פסוקים]

לרבי נתן בן אבישלום רק אזכרות שבה אסור,

לרבי יוחנן הסנדלר: ל"ק: לא יכנס למדרש כל עיקר, ל"ב: לא יכנס לבית המדרש כל עיקר;

לרבי יהודה אומר: רק הלכות דרך ארץ, מותר, (ולעצמו היה מחמיר גם בזה),

לרבי יהודה בן בתירא: מותר בכל, [אין דברי תורה מקבלין טומאה], ונהגו כוותיה.

נהגו: כרבי אלעאי בראשית הגז שאינו נוהג אלא בארץ, וכרבי יאשיה בכלאים שאינו חייב עד שיוזע חטה ושעורה וחרצן במפולת יד.

י"א שביטול טבילת עזרא, וי"א שביטולו חובת נט"ל לפני התפילה, (כאשר אין לו מים)

טבילת עזרא: לבריא המרגיל בעי מ"ס, לבריא לאונסו סגי בט' קבין (בשפיכה ולא בטבילה), לחולה המרגיל: י"א מ"ס, וי"א ט' קבין, (ואת זה, י"א לדרוש כן ברבים [ביטול תורה ופ"ר]), וי"א להודיע כן רק בלחש, [שלא יהיו ת"ח כתרנגולים], ולחולה לאונסו, י"א ט' קבין וי"א פטור מכלום.

האם מועילה טבילת עזרא בחמיון?

לר"ח כן, לר"ח לא.

האם גם ללמד ולברך לאחרים סגי בט' קבין?

י"א: חולה המרגיל בי מ"ס, וחולה לאונסו סגי בט' קבין,

וי"א: דאפי' חולה לאונסו בעי מ"ס,

מחלוקת אי מהני מקווה מ"ס בכלי או לא, אבל שאובין מהני לכו"ע.

מה יעשה בעל קרי שנוצר באמצע תפילתו, קריאתו בתורה, שהוא ב"ק?

בתפילה: יקצר,

בקה"ת: לת"ק מגמגם, לר"מ לא יקרא יותר מג' פסוקים.

מה יעשה מתפלל שמוצא צואה כנגד עיניו, במקומו?

כנגד עיניו: יסלקנה לאחריו ד"א, ואם א"א יסלקנה לכה"פ לצדדים,

במקומו: לרבה הוא תפילה דיעבד, לרבא לא הוא תפילה, [זבח רשעים תועבה]

המתפלל שהתחילו מים שותתין על ברכיו ופסק (עד שיכלו המים), להיכן חוזר?

אם שהה כדי לגמור את כולה לכו"ע חוזר לראש, (וע"ל עיונים)

אם לא שהה, י"א שחוזר לראש [ב"א שהיה צריך לנקביו אין תפילתו תפילה], וי"א שאינו חוזר לראש, [כי בדיעבד תפילתו תפילה]

דף כג

הנצרך לנקביו, מה דינו לענין תפילה?

אם יכול לשהות שעה וחומש (פרסה), תפילתו תפילה,

האם יש חיוב לחנך קטנים לק"ש?

במשנה איתא דקטנים פטורים, ונחלקו רש"י ותוס':

רש"י פ' דאירי בקטנים שהגיעו לחינוך ואפ"ה אין חובה לחנך אותם לק"ש כיון שאינו מצוי אצלו כל הזמן,

ר"ת פ' דאירי דווקא בקטן שלא הגיע לחינוך, אבל אם הגיע חייב לחנכו בק"ש, ופסק השו"ע ס' ע' ס"ב עיקר כדברי רש"י מ"מ כ' זנכון להחמיר כר"ת, אבל פסוק ראשון של ק"ש גם רש"י מודה שחייב לחנכו בזה, בגמ' סוכה לח. דמשידע לקרות שמע חייב לחנכו, (מ"ב סק"ו, וא"ש בזה קו' התוס' על רש"י).

מהו חיובו של הנשים בתפילה?

בגמ' מבואר דה"ט דחייבות משום דרחמי ניהו, ויש גירסא: מה"ד כיון דכתיב ערב ובוקר וצהרים כמצות עשה שה"ג, קמ"ל,

שי' רש"י: שאין לגרוס כן דכיון דתפילה רק דרבנן, ואין פטור של מצות עשה שה"ג במצוות דרבנן,

ובתוס' קיימו את הגירסא וכ' דאף שיש פטור של מצות עשה שה"ג גם במצוות דרבנן, מ"מ במצות תפילה חייבו אותה כיון שהיא רחמי, ולפ"ז נשים חייבות בתפילה ממש כאנשים, או משום דבמצוות דרבנן אין הבדל בין איש לאישה, כרש"י או משום שבכ"ז חייבו אותן במצות תפילה,

שי' הרמב"ם: שחיוב תפילה הוא מה"ת, ולפ"ז כתב המ"א ס' קו' סק"ב ששפיר יש לגרוס כהגר' שלפנינו, דס"ד לפטור נשים ממצות תפילה דהוא כמצות עשה שה"ג, דהיינו שרבנן קבועו זמנים לתפילה, קמ"ל דכיון רחמי ניהו, ומה"ת אין זמן לתפילה, לכן נשים חייבות לכל הפחות לקיים את דין התפילה מה"ת, לבקש רחמים פעם אחת ביום, ונמצא שאין חובה לנשים להתפלל ג' תפילות ביום, (אכן הפמ"ג מפקפק בביאור זה בדעת הרמב"ם, שעה"צ סק"ה)

השו"ע ס' קו' פוסק כהרמב"ם, והמ"ב שם סק"ד הביא, שכיון שהרבה ראשונים קיימי בשיטת רש"י, ולפ"ז נשים חייבות בג' תפילות כאנשים, לכן יש להזהיר לנשים להתפלל תפילת י"ח שחרית ומנחה, דאילו ערבית כיון שהיא רשות, אף שאנן קיבלוהו כחובה, מ"מ נשים לא קיבלו.

נשים חייבות בקידוש מה"ת, מתי יכולות להוציא אנשים?

אם הן עוד לא יצאו יד"ח פסק השו"ע ס' רע"א ס"ב, שיכולות להוציא אנשים, מדין שומע כעונה, ורק הב"ח והמהרש"ל החמירו בזה כי הם דימו דין זה למקרא מגילה שאין הנשים מוציאות אנשים, אכן כבר חילקו האחרונים, דהתם שאני שאין חייבות אלא בשמיעה ולא בקריאה, משא"כ כאן אין סברא לחלק בין חיובא דנשים לחיובא דאנשים,

ואם הן כבר יצאו יד"ח, שאז אפשר להוציא רק מדין ערבות, צידדו הפמ"ג והדגול מרבבה שאין האשה בכלל ערבות, ולכן איננה יכולה להוציא איש אם היא כבר יצאה,

אכן כבר הכריע הגרעק"א ואחריו המ"ב שם סק"ה, שאשה בכלל ערבות ושפיר מוציאה איש אפי' שכבר יצאה, אלא שלכתחילה יש בדבר משום זילותא.

האם למעשה נשים חייבות בברכה"מ מה"ת או מדרבנן

בגמ' הוי איבעיא דלא איפשטא, ואף שלעיל משמע בפשטות בגמ' שחייבות הן מה"ת, דהא אמרו שפשיטא שהן חייבות, מ"מ כן פסקו הרמב"ם והשו"ע ס' קפ"ו ס"א, ולפ"ז אשה שמסתפקת אם ברכה ברכת המזון א"י לברך עוד פעם מטעם ס"ס, וי"ח, אבל בביה"ל שם הביא שהרבה ראשונים (בה"ג רמב"ן ועוד) הכריעו שחייבות הם מה"ת, ולפ"ז אשה שמסתפקת יכולה לברך שוב, כמו איש, וסיים דהסומכת ע"ז לחזור ולברך לא הפסיד.

דף כא באיזה תנאים מותר לחזור על תפילה פעמיים?

ר"יו"ח: לואי שיתפלל אדם כל היום.

יש כמה שיטות (לפי הב"י), בביאור דברי ר"יו"ח:

מרש"י משמע שר"יו"ח איירי אפי' שודאי התפלל ולא צריך חידוש ופליג בזה אר"א ואר"י, (אך לא קיימ"ל כר"יו"ח בזה, אלא דאם ודאי התפלל בעי חידוש כר"י) מהתוספות משמע דר"יו"ח איירי בספק התפלל ובלי חידוש, ופליג אר"א, ולא פליג אר"י דר"י איירי בודאי התפלל ועם חידוש,

רב האי פ', דר"יו"ח איירי בודאי ועם חידוש, והיינו כר"י, אבל נראה לדלינא לא חולק על התוס', (וצ"ב על הטור שכ' אותם בלשון פלוגתא, ב"י),

בר"ף יש כמה שיטות בביאור דעתו:

ר' יונה מפרש בדעתו דרבי יוחנן איירי בודאי התפלל, ובלבד שיתפלל ביחיד ובתורת נדבה, והיינו בלא חידוש, וכ"ז היינו עם מתפלל ביחיד, והוא דבעי ר"י חידוש היינו בציבור לפי שאין נדבה בציבור. (וע"ל החידוש הוא מפקיע עצמו מן הציבור).

הב"י מפרש דהר"ף רב האי, וכ"ך הרמב"ם,

הטור מפרש דברי הר"ף דיחיד כל שמוסיף להתפלל בתורת נדבה אפילו בלא חידוש שפיר דמי, והיינו דרבי יוחנן, ואם רוצה להוסיף תפילה שלא בתורת חובה וגם לא בתורת נדבה, רק אם מחדש בה דבר שפיר דמי,

ולדברי כולם מה שר"י אמר שאם נזכר באמצע שכבר התפלל שמפסיק מיד, היינו משום שהתחיל אדעתא שתהיה תפילת חובה, ואינו מועיל להפוך אותה לנדבה, [דאין קרבן חצי חובה חצי נדבה]

העולה מזה שלדינא אין כמעט מחלוקת, ולדברי הכל בספק התפלל חוזר בלי לחדש בה דבר, ובודאי התפלל חוזר בתורת נדבה, ורק אם מחדש בה דבר, (ורק לר' יונה אין הלכה כן), וכ"פ השו"ע ס' קז ס"א.

אם אינו יכול לשהות בעצמו, תפילתו תועבה, (ובתוס' נחלקו אי חוזר ומתפלל, ופסק ש"ע ס' צב' שהחזיר)

שמור רגליך רגלך כאשר תלך אל בית האלהים וקרוב לשמע מתת הכסילים זבח כי אינם יודעים לעשות רע: יש מבארים על החוטא שעדיף לו להביא קרבן עם תשובה, ולא כרשעים שמביאים קרבן ולא יודעים בין טוב לרע, ויש מבארים על ענין שמירת הנקבים בשעת התפילה,

מתי חולצים תפילין סמוך לבית הכסא (כשנכנס לעשות צרכיו הגדולים, רא"ש)?

בקבוע, חולצם בריחוק ד"א, לב"ש מניחם שם בחלון, לב"ה אוהזן בידו, לר"ע אוהזן בבגדו וידו, ומניחם בחורים הסמוכים לבית הכסא, ולא ברה"ר, [משום מעשה שהיה, שהגיע תלמיד אחד לידי חשד והרג את עצמו] ולהלכה: ביום - גוללן כמין ספר ומניחן בידו כנגד לבו, ובלילה - עושה להן כמין כיס טפה, ומניחן, (ואם אין הכיס מיוחד לתפילין אפי' פחות מטפה)

בעראי, חולץ ונפנה לאלתר. וכשהוא יוצא - מרחיק ארבע אמות ומניחן, [עשאו קבע]

מהו שיכנס אדם בתפילין לבית הכסא קבוע להשתין מים?

לרבינא מותר,

לרב אדא בר מתנא, אסור. [שמא יפנה בהן \ שמא יפיה בהן]

אמוראים הכניסו תפילין לבית הכסא לשמירה, [דהא חכמים התיירו זאת]

אסור לאחוז בדבר יקר ושביח בתפילה, [כגון: תפילין, ס"ת, סכין, מעות, קערה וכל כיוצא ב], אסור להשתין עם ס"ת או תפילין ביד, בבית כסא עראי [מחשש ניצוצות], ובבכ"ס קבוע מותר, [אין חשש ניצוצות], [אף שמסבחת ק"ו לא היה נראה כן]

כמה מותר לגלות מהגוף בבהכ"ס?

איש - לגדולים: לאחריו טפה ולפניו טפחיים, [דמגדולים מגיע לקטנים] לקטנים: לפניו טפחיים, לאחריו ולא כלום,

אשה - לאחריו טפה, ולפניו ולא כלום.

הנכנס לסעודת קבע - מהלך פ' פעמים ד"א, או ד' פעמים ל' אמות ויפנה, ואחר כך נכנס.

הנכנס לסעודת קבע - לר"י חולץ תפיליו, ואחר כך נכנס, לר"ה נכנס ומניחן על שלחנו, ובשעת ברכה מ"ז מניחם שוב,

האם מותר לתת מעות בכיס עם התפילין?

לר"ת, רק אם אומניה וגם השתמש בו לתפילין, אסור, ואם לאו מותר, [הזמנה לאו מילתא] לאביי, אומניה אסור, [ואפי' לא השתמש בו, אבל השתמש בו לחוד לא סגי] [הזמנה מילתא]

מהו שיניח אדם תפיליו במיטתו?

תחת מרגלותיו, אסור [בדיון]

תחת מראשותיו: מותר, ושמואל התייר אפילו אשתו עמו, ואף שאיתותב, הלכה כוותיה, [עדיף לשומרם, מלבכדם], ואם מוציא את בליטת הקשר לחוץ, מותר אפי' תחת למראשותיו.

מתי נאמר הדין דאם שהה כדי לגמור את כולה חוזר לראש?

יש בזה סתירה בין הסוגיות,

בד' כה. מבואר דלענין תפילה, שאם שהה כדי לגמור את כולה מחמת המי רגלים, שחוזר לראש,

בד' כד: מבואר דס"ל לריו"ח שאפי' הלך במבואות המטונפות והפסיק באמצע ק"ש, ושהה כדי לגמור את כולה, אינו חוזר אלא למקום שפסק,

בר"ה ד' לד: מבואר שאפי' ט' תקיעות במשך כל היום יצא, [אפי' שהיתה שהייה בין התקיעות]

במגילה ד' יח: מבואר לגבי מגילה שאפי' שהה כדי לגמור את כולה, אינו חוזר לראש,

וביישוב הסתירות נאמרו ב' תי' עקריים:

[אבל הטור כתב שיש ג' שיטות להלכה, (א. תוס' ב. ר"ף, ג. רב האי, והיינו שיש נ"מ בניהם)

ואולי שהבין כמש"כ הב"ח:

דלפי תוס': ריו"ח בא לחלוק על ר"א ולומר ששפסק מותר לחזור בתורת חובה, (ובדאי התפלל, אסור), אבל כשבא לחזור בתורת נדבה לכו"ע יכול לחזור אפי' כשודאי התפלל,

לפי הר"ף: ר' יוחנן בא לחלוק על ר"א ולומר דבתורת נדבה תמיד מותר לחזור (בין בודאי בין בספק), אבל בורת חובה תמיד אסור, ור"א סבר דגם בתורת נדבה אסור, לפי רבינו האי: ר' יוחנן ס"ל דבודאי התפלל צריך חידוש, ובספק התפלל רשאי לחזור בתורת נדבה, אף בלא חידוש, [דאין לך חידוש גדול מזה לחזור בספק], ור"א סבר שאפי' בספק אסור בתורת נדבה, בלי חידוש.

מה נקרא חידוש בתפילה?

נחלקו בזה הראשונים:

שיטת הרמב"ם: שצריך חידוש בכל ברכה וברכה מענינה, ואם חידש באחת מהם דין, י"א: ודאי סגי בברכה אחת, חוץ מבשומע תפלה דלא מיחזי כ"כ חידוש, הטור בשם הרא"ש: צריך שיתחדש אצלו דבר שלא היה צריך לבקש עליו קודם, השו"ע פסק כהרמב"ם, (ומשמע דמהני אפי' בשומע תפילה, ודלא כה"א הנ"ל, ביה"ל), והרמ"א פסק כהרא"ש.

דף כב האם מה שביטלו טבילת עזרא היינו דווקא לתורה או אפי' לתפילה?

התוספות הביאו כי י"מ דדווקא לתורה אבל לתפלה צריך 'טבילה', וכ' הר"ף (להאי שיטה) דלאו דווקא טבילה, אלא סגי בט' קבין,

ור"י סובר דגם לתפילה ביטלו (ולכן הטובל בעיוה"כ אסור לברך), וכ"פ השו"ע ס' פח' ומ"מ הוסיף המ"ב סק"ד, דאנשי מעשה טובלין א"ע לקריין, (ואמרו בגמ', כל המחמיר בה מאריכין לו ימיו ושנותיו, ורב האי כ' דכן הוא מנהג כל ישראל, והרמב"ם כ' שהוא מנהג ארץ בבל ושנער), ואם קשה עליהם הטבילה רוחצין א"ע בט' קבין.

בדיני נתינת ט' קבין...

- שאובים כשרים, רק עד ג' כלים, ובאופן שלא יפסיק שפיכת כלי א' עד שיתחיל השני, בשפיכה דווקא ולא בטבילה, חציו בטבילה במ"ס, וחציו בנתינת הט' קבין מהני.

- אופן הנתינה: יש לעמוד זקוף, ושתי ידיו מונחים נגד לבו, ולא יחזק אותם בחיבוק הרבה, שישפכו כנגד גופו ממש.

האם טבילת נדה מהני בחמין (כשאין שאובין)?

הב"י ס' ר"א סע"ה, הביא בשם המרדכי שאסור, משום גזירת מרחצאות, (שמא יבואו לטבול במים שואבין), ואחת מראיות הוא מגמרתנו שתמה ר"ח 'וכי יש טבילה בחמין', (ועד כאן לא פליג ר"ה אלא בטבילת עזרא, משום דסבר שאין לגזור היתם גם שאובין גופיהו כשרים, אבל בטבילת נדה מודה), אכן שם בב"י הביא בשם כמה פוסקים שחולקים ע"ז, ע"ש, ובשו"ע שם הביא שיטת המרדכי בשם 'ש מי שאומר', והרמ"א שם כתב שיש מקילים בזה.

השר מוקצי מחלק דיש חילוק בין אם פסק מחמת אונס שאז חוזר לראש, לבין אם פסק מחמת עצמו, שאז אינו חוזר לראש, וההיא דד' כד: ס"ל לריו"ח דלא היה צריך להפסיק, דסגי בשימת יד על הפה, ועי' ברא"ש,

הר"ף והרמב"ם מחלקים בין ק"ש מגילה שפינתו חוזר לראש, לבין תפילה שחוזר לראש,

ובהתאם לכך נחלקו השו"ע בכמה סמינים, כי השו"ע פסק כהרמב"ם, ואילו הרמ"א פסק כהרא"ש, ולכן: בס' סה' שהיה קורא ק"ש והפסיק מחמת אונס, להשו"ע לא יחזור לראש, ולהרמ"א יחזור לראש, בס' פה' לגבי קורא ק"ש והפסיק מחמת אונס, ג"כ נחלקו כנ"ל, בס' עה' לגבי קורא ק"ש והפסיק מחמת שתינת מי רגלים, ג"כ כנ"ל, ובס' קד' לגבי הפסקה בתפילה שלא מחמת אונס, להשו"ע חוזר לראש, ולהרמ"א אינו חוזר אלא כיה הפסק מחמת אונס, ועי' עוד הרבה פרטי דינים במ"ב ס' סה'.

מה נקרא הפסק מחמת אונס?

י"א שעקרב או שור שבא כנגדו, או פסק מחמת ליסטים, מקרי נמי הפסק,

וי"א דזה לא מיקרי אונס, כ"א בשהיה הפסק מחמת שהוא בעצמו לא היה ראוי לתפלה או שהמקום היה אינו ראוי, והכריע המ"ב ס' קד' סקט"ז, דבתפלה כ"א קמא, מאחר דלהשו"ע, בתפלה, אפילו בלי אונס כלל חוזר לראש, אבל בק"ש וכל שאר ענינים, כ"א בתרא, דלא מיקרי אונס כ"א בשהאיש או המקום אינו ראוי.

דף כג מה דינו של הנצרך לנקביו, לתפילה?

לכתחילה: שיטת הר"ף שמוותר להתפלל, ובביה"ל סומך עליו לענין ש"צ שנתאוה לפני החזרה, ויכול לשהות עד פרסה, שמותר לו להתפלל לכתחילה,

שיטת רוב הראשונים שאסור להתפלל, [הכון לקראת אלוקיו, שמור רגליך כאשר תלך וגו'] אבל בדיעבד, תפילתו תפילה, וכ"פ השו"ע ס' צב' ס"א, וכ"ז לגדולים, אבל לקטנים, ש' מ"א דאינו חוזר ומברך, וש' הא"ר שחוזר ומברך, (וראיית המ"א ממה שקיימ"ל כמ"ד דאם היו מים שותתין על ברכיו דאם לא שהה כדי לגמור את כולה שאינו חוזר לראש ד'גברא חזיא', ורש"י פ' שאפי' שהיה נצרך לנקביו תפילתו תפילה, אכן להשיטה החולקת י"ל שהבין כמו שכ' הרא"ש דהכוונה שם שגם בשעת השתינה 'גברא חזיא' כיון שלא אסרה תורה להתפלל אלא כנגד העמוד, ועי' מאמר מרדכי. ובביה"ל שם כ' דאין בידו להכריע במחלוקת זו.

בענין להתפלל עם דבר המטריד את כוונתו. יש כמה הלכה מענינות בענין זה במ"ב בס' צו'

אסור להושיב תינוק לפניו בשעת תפלה, שאר דברים: י"א מותר לאחוז, וי"א שאין ליטול שום דבר בידו בשעת התפלה,

נפל ספר על הארץ ואינו יכול לכוין, מותר להגביהו כשיסיים הברכה שהוא עומד בה, אבל אם אי"ז מטריד אותו, לא יפסיק, וכ"ש שאין לקרוץ באצבע וכיוצא בשעת תפילה.

אם התחיל להתפלל תפילת י"ח, ונתבלבל מותר לילך למקום הידוע לו ליקח משם סידור.

בענין גילוי הגוף בבית הכסא... הטור ס"י ג' גרס דהאיש מגלה מלפניו טפח ולאחריו טפחיים, וכ' הב"ח לקיים גרסא זו, וביאר דבטפח לפניו סגי, אבל לאחריו בעי טפחיים, ואף שבאשה החמירו לאחריה בטפח, ה"ט כיון דהיא א"צ להיזהר מלפניה החמירו לה לענין 'אחריה', אבל באיש הקילו, אבל במ"ב כ' דהרבה אחרונים לא הסכימו לדבריו, ונקטו כדברי הב"י שגרסא זו ט"ס.

וראוי לצייין דברי הש"ע שם סק"י שכ': דפשוט שאם הוא הולך במכנסים ומשתין מעומד גם טפחיים לא יגלה, כי אם כמה שצריך.